

Inkluzív nevelés

Ajánlások tanulásban akadályozott gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez

Szociális, életviteli és környezeti kompetenciák

Szerkesztette

Papházy Éva

SULI NOVA
Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

Magyarország célba ér

suliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
Budapest, 2006

Készült a Nemzeti Fejlesztési Terv Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program 2.1. intézkedés Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása az oktatási rendszerben központi programjának „B” komponense (Sajátos nevelési igényű gyerekek együttnevelése) keretében.

Szakmai vezető
KAPCSÁNÉ NÉMETI JÚLIA

Projektvezető
LOCSMÁNDI ALAJOS

Témavezető
DR. PAPP GABRIELLA

Lektorálta
SZEKERES ÁGOTA
SZABÓ ÁKOSNÉ DR.

Azonosító: 6/211/B/4/szoc/10

© Papházy Éva szerkesztő, 2006

© sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., 2006

Borítóterv: Dió Stúdió
Borítófotó: Pintér Márta

A fotók a Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon, Módszertani Intézmény centenáriumának alkalmából készültek.

A kiadvány ingyenes, kizárólag zárt körben, oktatási céllal használható, kereskedelmi forgalomba nem hozható. A felhasználás a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját nem szolgálhatja.

Kiadja a sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

Szakmai igazgató: Pála Károly

Fejlesztési igazgatóhelyettes: Puskás Aurél

Felelős kiadó: a sulinova Kht. ügyvezető igazgatója

1134 Budapest, Váci út 37.

Telefon: (06-1) 886-3900

Fax: (06-1) 886-3910

E-mail: sulinova@sulinova.hu

Internet: www.sulinova.hu

Tartalom

Előszó	5
1. Bevezetés	6
2. A tanulásban akadályozottak	6
3. Fejlesztési területek a tanulásban akadályozott tanulók érzékelésében	8
4. Integrált oktatás	9
4.1 A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei (Kiemelések)	9
4.2 A gyógypedagógiai és egészségügyi célú habilitáció és rehabilitáció	10
4.3 Az együttnevelés feltételei	11
4.4 Az integrált gyermekek helyzete	11
4.5 A befogadó iskola	12
4.6 A tanulás szervezése	12
5. Képességek fejlesztése, személyiség-, közösségfejlesztés	13
5.1 Kisiskolás kor	13
5.2 Serdülőkor	14
5.3 A tanulás	14
5.4 Kommunikációs nevelés	15
6. A képességfejlesztés célja és feladata	16
6.1 Első fejlesztési szakasz (1–3. évfolyam)	16
6.2 Második fejlesztési szakasz (4–6. évfolyam)	17
6.3 Harmadik fejlesztési szakasz (7–8. évfolyam)	18
7. Egészségnevelési program	18
7.1 Kiemelt fejlesztési feladatok a tanulásban akadályozott tanulóknál	18
7.2 Az egészségnevelési program ajánlott tevékenységei tanulásban akadályozott tanulóknál	18
8. A környezeti nevelési program kiemelt feladatai, tevékenységei tanulásban akadályozott tanulóknál	20
8.1 Bevezető szakasz (1–2. évfolyam)	20
8.2 Kezdő szakasz (3–4. évfolyam)	20
8.3 Alapozó szakasz (5–6. évfolyam)	21
8.4 Fejlesztő szakasz (7–8. évfolyam)	21
9. Témakörök	22
9.1 „A” típusú programcsomag	22
9.2 „B” típusú programcsomag	22
9.3 „C” típusú programcsomag	23
10. Tanulásszervezési formák	23
11. A tanulási fogalmak keretében alkalmazott módszerek	25
12. A pedagógustól elvárható magatartásformák	25
13. Eszközök	26
14. Értékelés	27
15. Befejezésül	27
16. Irodalom	28

Előszó

A közoktatás paradigmaváltása már az iskola folyosóján van, és a következő órán belép a terembe. Az évszázadok alatt összepacázott, kilazult lapokból álló, gyűrött és számfűles ismeret-központúságot beteszi a padba. Majd a padját összetolja másik három-négy gyerekével. Ez mind nem elég: arra biztatja őket, hogy egy-egy feladatot együtt oldjanak meg; hogy ne zavarja őket, ha a velük egy csoportban lévő másik nem ugyanazt gyakorolja; hogy bátran álljanak fel és vegyék le a polcra az Értelemző kézisótárt vagy az Ablak-zsiráfot; hogy lehet segíteni annak, akinek nem megy olyan jól, és mindez nem sűgás...

A nyolcvanas–kilencvenes években elkezdődő társadalmi változásokra és az azóta egyre intenzívebben megjelenő minőség iránti elvárásra az oktatási rendszer többek között a tanulói kompetenciák előtérbe helyezésével reagál. Ezt a változást nagyban elősegítik a Nemzeti Fejlesztési Terv Humán-erőforrás-fejlesztési Operatív Programban kifejlesztett kompetencia alapú oktatási programcsomagok. Ezekben a fejlesztésekben az ismeret-központúságról áthelyeződik a hangsúly – többek között az élethosszig tartó tanulás előkészítése érdekében – a kisiskolás korban elsajátítandó kulcskompetenciákra: szövegértési-szövegalkotási, számolási és matematikai, idegen nyelvi, szociális és életviteli, valamint életpálya-építési kompetenciákra. Ez a szemlélet teszi lehetővé, hogy új elemmel – a sajátos nevelési igényű tanulók együttnevelésével-oktatásával – gazdagodjon az iskola mindennapjait átszövő értékes hagyomány.

A fent említett központi fejlesztések és a megváltozó hagyományos pedagógusszerep – melyben a tanár a tudás egyedüli birtokosából a tanulók partnerévé, kompetenciáik fejlesztőjévé válik – a sikeres iskolai együttnevelés legfontosabb feltételeit teremti meg.

A többségi általános iskola tanulói számára készített különböző, kompetencia alapú oktatási programcsomagokhoz gyógypedagógus szakértők a tanulásban akadályozott gyermekek együttnevelésében dolgozó pedagógusok számára ajánlásokat írtak. A szerzők bemutatják a tanulásban akadályozott gyermek általános jellemzőit, segítenek eligazodni e fogyatékosági terület gyógypedagógiai fogalmai között, ajánlanak módszereket és eszközöket, megjelölik a fejlesztési célokat, meghatároznak tanulás-szervezési formákat, javaslatot tesznek a követelményszint minél pontosabb meghatározására és az értékelésre. Külön szempontként jelenítik meg az ajánlásokban azokat a magatartásformákat, melyek elősegítik mind a pedagógusok, mind pedig a gyermekek szemléletformálását, empátiáját, érzékenyítését és ezáltal az elfogadásban való megerősítését.

A központi fejlesztésekben hangsúlyt kapó törekvések erőteljesen mutatnak arra, hogy az eddig csak elszigetelt intézményi gyakorlatokban megjelenő együttnevelés széles körben elérendő és teljesíthető cél legyen.

A tanulásban akadályozott gyermekek sikeres együttneveléséhez szükséges elfogadás és nyitottság a pedagógusok szívében, a rengeteg képzés a tarisznyájukban, a megtartó és támogató hagyományok a tárcájukban, az ajánlások pedig a kezükben vannak. Szükségük is lesz mindezekre.

A változás makacs. Nem engedi a padját visszatolni és újra összecsavarozni, nem ül hátra tett kézzel, sőt együtt akar dolgozni azzal a társával is, akinek a tanulás nehezebben vagy másképp megy...

Giflo H. Péter

1. Bevezetés

Az esélyegyenlőség és a társadalmi igazságosság értékrendszere szükségessé teszi a különböző kultúrákhoz tartozó családok gyermekeinek együttnevelését, a sajátos nevelési igényű diákok integrálódását a többségi iskolába.

Az integráció, az interkulturális nevelés a csoporton belül az egyénhez alkalmazkodó bánásmódot, az egymás iránti tiszteletet, egymás segítségét, toleráns magatartás kialakítását, fejlesztését és serkentését teszi szükségessé.

A sajátos nevelési igényű, tanulásban akadályozott gyermekre ugyanúgy érvényes a meghatározás, mint ép társaikra: a „társas fejlődés olyan kétoldalú folyamat, amellyel a gyerekek egyszerre integrálódnak közösségükbe, és differenciálódnak mint különálló egyének” (Cole, M.–Cole, Sh. R, 1997.). Egyik oldalon a szocializáció, a másik oldalon a személyiségalakulás.

Ahhoz, hogy a tanulásban akadályozott gyermek egyéni szocializációja, beilleszkedése megtörténjen, olyan szociális kompetencia beépülése szükséges, amely egyrészt kialakítja belső harmóniáját, belső biztonságát, másrészt lehetővé teszi eredményes viselkedési minták elsajátítását és gyakorlását társas környezetben.

A programcsomagok három fő dimenzió mentén jelzik a képességcsoport elemeit:

- Az „Én” dimenziója
- Társas dimenziók
- Kognitív dimenziók

Ahhoz, hogy a befogadott tanulásban akadályozott gyermekek valóban beilleszkedjenek a többségi iskolában tanuló ép gyermekek közé, és fejlesztésük sikeres legyen, a velük foglalkozó pedagógusoknak meg kell ismerkedniük a tanulásban akadályozottság és a tanulásban akadályozott gyermekek, fiatalok jellemzőivel.

2. A tanulásban akadályozottak

A tanulásban akadályozottak fogalmát így definiálja a Pedagógiai lexikon:

„Mindazon gyermekek és fiatalok, akik a tanulási képesség fejlődési zavara következtében tartósan és feltűnően nehezen tanulnak. A tanulásban akadályozottak a hazai gyógypedagógia új szakkifejezése, amelyet az enyhén értelmi fogyatékos, valamint a nehezen tanuló gyermekek csoportjának megjelölésére kezdenek használni. A tanulásban akadályozottság (ném.: Lernbehinderung, ang.: learning difficulty, learning disability) kialakulásának hosszú folyamata van. A fejlődést akadályozó okok nem kizárólag a gyermekek biológiai, pszichológiai adottságaiban keresendők, hanem igen gyakran a családi, iskolai, szociális-kulturális környezet kedvezőtlen hatásaiban.”

A tanulási akadályozottság kialakulása hosszú folyamat, és különböző okai változatos tanulási problémákhoz vezetnek. A hátrányos szociális környezeti hatások és a tanulási sikertelenségek nagyon gyakran a tanulási motiváció tartós csökkenését idézik elő. Hosszabb távon kialakulhat a tanulás eredményességét akadályozó oksági láncolat, ha a gyermek nem kap időben megfelelő segítséget. A tanulásban akadályozottak a gyógypedagógiai segítséget igénylők legnagyobb számú csoportját képezik.

Jellemző tanulási tulajdonságok

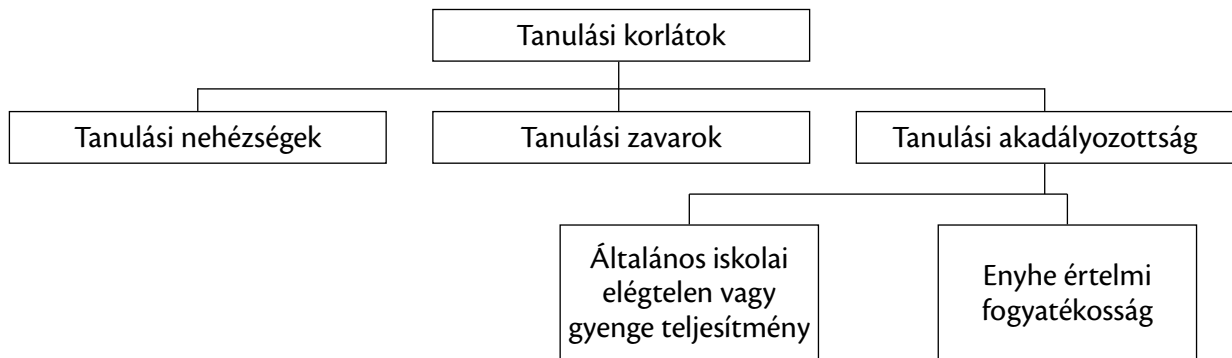
- Bármely pszichikus tevékenység akkor okoz számukra nehézséget, amikor a személyiségnek fokozottan aktívvá kellene válnia.

– Lehetőleg mindig elkerülik az erőfeszítést kívánó tanulási tevékenységet, ennek következtében pszichikus funkcióik nem gyakorlódnak megfelelően.

– Praktikus gondolkodásuk általában fejlettebb, mint verbális-logikus gondolkodási folyamataik.

A tanulási akadályozottság változó, változtatható állapot. A folyamatosan ható kiváltó okok fel-tárásával, ezek kedvező irányú befolyásolásával a tanulási akadályozottság részben megelőzhető, részben súlyosságának mértéke csökkenthető. A tanulásban akadályozottak tanulási képességének fej-lesztéséhez a pedagógiai, gyógypedagógiai eszközök (a gyermek állapotához alkalmazkodó tananyag, taneszközrendszer, tanulási tempó, tanulási környezet, egyéni fejlesztő eljárások megfelelően képzett szakemberek) mellett szükséges a környezeti/szociális feltételek javítása is.

Hol helyezkedik el a tanulási akadályozottság a tanulási korlátok között?

(Gaál, 2000. 434. old.)

A tanulási nehézség, tanulási zavar a többségi iskola pedagógiai eszközeivel és speciális szakem-berek, gyógypedagógusok, gyógypedagógus terapeuták, logopédusok, speciális terápiák segítségével megszüntethetők, lényegesen csökkenthetők. Az ilyen problémával küzdő gyermekek az iskolában helyileg kapják meg a segítséget.

A tanulásban akadályozottság mellett meg kell ismerkednünk az enyhén értelmi fogyatékoság fogalmával is. Az enyhe értelmi fogyatékoság fogalmának beillesztése a tanulási akadályozottság fo-galmának kiszélesítését vonja maga után.

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók személyiségfejlődés-zavara, akadályozottsága az idegrend-szer különféle eredetű öröklött vagy korai életkorban szerzett sérülésével és/vagy funkciózavarával függ össze. Az enyhe fokú értelmi fogyatékoság, mentális sérülés diagnosztizálása elsősorban orvosi, gyógypedagógiai és pszichológiai feladat. Ezeket a diagnosztizálásokat végzik a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottságok.

A pszichodiagnosztikai vizsgálatokkal – a kognitív funkciók lassult fejlődése mellett gyakran je-lentkező más – nem intellektuális területeken jelentkező eltérések megállapíthatók.

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók fejlődése igen eltérő attól függően, hogy milyen egyéb ér-zékszervi, motorikus, beszédfejlődési, viselkedési stb. rendellenességeket mutatnak, amelyek vagy oksági összefüggésben állnak az értelmi fogyatékosággal, vagy következményesen egyéb hatásokra alakulnak ki. Tanulási helyzetekben megfigyelhető jellemzőik: a téri tájékozódás, a finommotorika, a figyelemkoncentráció, a bonyolultabb gondolkodási folyamatok, a kommunikáció, valamint a szoci-ális alkalmazkodás fejlődésének eltérései. Ezek változó mértékben és egyedi kombinációban jelennek meg, a tanulási képesség különböző mértékű fejlődési zavarát is mutatják, és akadályozzák az iskolai tanulás eredményességét (Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve, 2005. – a to-vábbiakban: Irányelv).

A tanulásban akadályozott, enyhén értelmi fogyatékos gyermekekre jellemző tünetek óvodáskorban nem erőteljesen feltűnők, iskolai érettségük nem teljesen alakul ki 6-7 éves korra. Fejlesztésükben meghatározó a nem fogyatékos, ép gyermekekkel történő együttnevelés. A társakkal való együttlét, a minták, a tapasztalatok segítik a kommunikáció fejlődését, a spontán tanulást, a játék tanulását, a szociális kompetenciák fejlődését.

Az integrált óvodai nevelésben biztosítani kell a gyógypedagógiai megsegítést.

A tanulásban akadályozottság fő tünete a kognitív képességek fejlődésének általános zavara, és/vagy egyes elemeinek hiánya. A beiskolázás idején, illetve az óvodáskor vége felé már-már gyanítható, hogy az iskolai teljesítéshez szükséges alapkészségek területén lelassult, illetve eltérő a fejlődés.

A tanulásban akadályozott gyermeknél a tanulás minőségét nagymértékben befolyásolja, hogy érzékelési, észlelési folyamatai spontán módon nem fejlődnek kielégítően. Ez lehet az érzékszervek, az idegrendszer organikus sérülése következménye, de szociális hátrányokra visszavezethető ok is.

3. Fejlesztési területek a tanulásban akadályozott tanulók érzékelésében

Az érzékelési, észlelési folyamatok zavarai

- A mozgás, egyensúlyérzékelés és észlelés problémái: az egyensúlyészlelés zavarai, az egyensúlyingerek elégtelen vagy túlzott észlelése, az izomtónus zavarai (görcsös, feszült állapot, vagy petyhüdt, erőtlen, feszes test, görcsös mozgás)
- A nagymozgások zavarai: testtartás, állás, mozgások összerendezetlensége
- A finommotorika zavara: a kéz és ujjak mozgásának eltérései, görcsösség, a tárgyak bizonytalan fogása, remegés, a ceruzafogás, ollóhasználat nehézsége. Szájkörnyéki izmok mozgatása (fütytyentés, fújás, artikuláció, szemkörnyéki izmok mozgatása (a szem követő mozgása, fixálás)
- Motoros hiperaktivitás, motoros gátoltság, mozgások kivitelezésének lelassulása.
- Saját testen való tájékozódás nehézsége, kialakulatlan laterális dominancia, a két oldal koordinációjának nehézsége
- Vizuális differenciálás, az alak-háttér észlelés, forma- és térészlelés, a szerialitás zavara, esetleg látótérkiesés
- Hallási figyelem, hallási differenciálás

Szükséges fejlesztés

- A saját mozgás érzékelése, észlelése elősegíti a biztonságos mozgáskoordinációt, a térben való tájékozódást, a bonyolult finommozgások megtanulását (nagymozgások, sport, táncmozgások, manipuláció, beszédhangok képzése, mimikai kifejezés gesztusokkal).
- Mozgásszintek alapján történő, nagyon sok időt igénylő gyakorlások (írás, testnevelési gyakorlatok, olló, szerszámhasználat).
- Motoros éretlenség, mozgásos ügyetlenség, enyhébb fokú mozgáskorlátozottság esetén szakorvos, szomatopedagógus, konduktor segítségének igénybevétele szükséges.
- A látásérzékelés és -észlelés fejlesztése
 - A színlátás fejlesztése: fokozatosan egyre több szín felismerése, megnevezése, a színárnyalatok megkülönböztetése, színek összehasonlítása, színhatások alkalmazása
 - A látási analízis és látási integráció fejlesztése

- A hallásérzékelés, -észlelés fejlesztése
 - A hallás legkisebb csökkenése is kedvezőtlenül befolyásolja a tanulást. Ezért a halláscsökkenés gyanúja esetén szakorvoshoz és a hallássérültek gyógypedagógusához kell fordulni.
 - Valamennyi nehezen tanuló gyermeknek, különösen iskolai tanulmányainak megkezdése idején szüksége van (akkor is, ha nincs kimutatható hallássérülése) a hallási figyelem fejlesztésére.
 - A mozgásritmusok, a beszéd, az olvasás-írás, az ének-zene tanulása mind elősegíti a hallás-észlelés fejlődését.

4. Integrált oktatás

Magyarországon a több mint 100 éves múltra visszatekintő gyógypedagógiai nevelésnek, oktatásnak nagy hagyományai vannak. Kiváló szegregált iskolatípusok jöttek létre a különböző sérülésekkel, fogyatékkal élő gyermekek, fiatalok részére. Ezek az intézménytípusok óriási tudáskincsrel, gyakorlati tapasztalattal rendelkeznek.

Természetesen a mindenkori gyógypedagógiai nevelés célja a sérült emberek társadalmi beilleszkedésének segítése, integrációja. A rehabilitáció, rehabilitáció önálló tudományterületté vált. Nélkülözhetetlen, hogy azok a többségi iskolában tanító kollégák, akik tanulásban akadályozott gyermekekkel foglalkoznak, megismerkedjenek azokkal a rehabilitációs és rehabilitációs feladatokkal, amelyek az adott sérüléssel élőkre vonatkoznak.

4.1 A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei (Kiemelések)

Az *Általános elvek* fejezet pontosan meghatározza, milyen feltételek, tényezők biztosítják a sajátos nevelési igényű tanulók beilleszkedését, a többi tanulóval való együttnevelését.

A sajátos nevelési igényű tanulók eredményes szocializációját, iskolai pályafutását elősegítheti a nem sajátos nevelési igényű tanulókkal együtt történő – integrált – oktatásuk. Az együttnevelést megvalósító intézmény többet vállal, magasabb értéket kínál, mint részvétet és védettséget. Sikerkritériumnak a tanulók beilleszkedése, a többi tanulóval való együtt haladása tekinthető, amelynek eredményes megvalósítását az alábbi tényezők biztosítják:

- Az együttnevelést megvalósító iskolák pedagógusainak, a szülők közösségének felkészítése a sajátos nevelési igényű tanulók fogadására
- Az együttnevelés megvalósításában a különböző pedagógiai színtereken a rehabilitációs, rehabilitációs szemlélet érvényesülése és a sérülésspecifikus módszertani eljárások alkalmazása. A módszerek, módszerkombinációk megválasztásában a „sérülésspecifikusság” alkalmazkodást jelent a sajátos nevelési igény típusához, az elmaradások súlyosságához, az egyéni fejlődési sajátosságokhoz.
- A nyitott tanítási-tanulási folyamatban megvalósuló tevékenység, amely lehetővé teszi az egyes gyermek vagy csoport igényeitől függő pedagógiai – esetenként egészségügyi – eljárások, eszközök, módszerek, terápiák, a tanítás-tanulást segítő speciális eszközök alkalmazását.
- A sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésében, oktatásában, fejlesztésében részt vevő, magas szintű pedagógiai, pszichológiai képességekkel (elfogadás, tolerancia, empátia, hitelesség) és az együttneveléshez szükséges kompetenciákkal rendelkező pedagógus, aki
 - a) a tananyag-feldolgozásnál figyelembe veszi a tantárgyi tartalmak – egyes sajátos nevelési igényű tanulók csoportjaira jellemző – módosulásait;

- b) szükség esetén egyéni fejlesztési tervet készít, ennek alapján egyéni haladási ütemet biztosít, a differenciált nevelés, oktatás céljából individuális módszereket, technikákat alkalmaz;
- c) a tanórai tevékenységek, foglalkozások során a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat beépíti, a folyamatos értékelés, hatékonyságvizsgálat, a tanulói teljesítmények elemzése alapján – szükség esetén – megváltoztatja eljárásait, az adott szükséglethez igazodó módszereket alkalmaz;
- d) egy-egy tanulási, nevelési helyzet, probléma megoldásához alternatívákat keres;
- e) alkalmazkodik az eltérő képességekhez, az eltérő viselkedésekhez;
- f) együttműködik különböző szakemberekkel, a gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépíti a pedagógiai folyamatokba.

A sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésében, oktatásában, fejlesztésében részt vevő – a tanuló fogyatékoságának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkező – gyógypedagógiai tanár/terapeuta az együttműködés során

- a) segíti a pedagógiai diagnózis értelmezését;
- b) javaslatot tesz a fogyatékoság típusához, a tanuló egyéni igényeihez szükséges környezet kialakítására (a tanuló elhelyezése az osztályteremben, szükséges megvilágítás, hely- és helyzetváltoztatást segítő bútorok, eszközök alkalmazása stb.);
- c) segítséget nyújt a tanuláshoz, művelődéshez szükséges speciális segédeszközök kiválasztásában, tájékoztat a beszerzési lehetőségekről;
- d) javaslatot tesz specifikus gyógypedagógiai módszerek, módszerkombinációk alkalmazására;
- e) figyelemmel kíséri a tanulók haladását, részt vesz a részeredmények értékelésében, javaslatot tesz az egyéni fejlesztési szükséglethez igazodó módszerváltásokra;
- f) együttműködik a többségi pedagógusokkal, figyelembe veszi a tanulóval foglalkozó pedagógus tapasztalatait, észrevételeit, javaslatait;
- g) terápiás fejlesztő tevékenységet végez a tanulóval való közvetlen foglalkozásokon – egyéni fejlesztési terv alapján a rehabilitációs fejlesztést szolgáló órakeretben –, ennek során támaszkodik a tanuló meglévő képességeire, az ép funkciókra.

Az integrált nevelésben, oktatásban részt vállaló közoktatási intézmények igénybe vehetik az egyéni gyógypedagógiai módszertani intézmények, szak- és pedagógiai szakmai szolgáltatását, az utazó gyógypedagógiai hálózat működtetésére kijelölt intézmények segítségét a megyei/fővárosi közoktatás-fejlesztési tervekben meghatározott feladatellátás szerint.

4.2 A gyógypedagógiai és egészségügyi célú habilitáció és rehabilitáció

A gyógypedagógiai nevelés egészét átható habilitációs, rehabilitációs nevelés célja az értelmi fogyatékos fiatalok szocializációja, eredményes társadalmi integrációja. A fogyatékoságból eredő hátrányok csökkentését segítő programok az iskola helyi tantervének részeként működnek. Megjelenhetnek terápiák formájában, tantárgyi témaként, egy-egy terület önálló fejlesztési programjaként, beépülhetnek a tanítási órán kívüli (vagy diákotthoni) programokba.

A gyógypedagógus, a terapeuta – esetenként más szakember véleményének figyelembevételével – készíti el a fejlesztő programot, amely a tanuló különleges gondozási igényére épül, és egyedi tulajdonságainak fokozatos kibontakozását szolgálja.

A fejlesztés a tanítás-tanulás folyamatában megmutatkozó fejletlen vagy sérült funkciók korrigálására, kompenzálására, az eszköztudás fejlesztésére, a felzárkóztatásra, a tanulási technikák elsajátítására, a szociális képességek fejlesztésére, az önálló életvezetésre irányul, és a programokon, tréningeken keresztül valósul meg.

A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység lényeges eleme a folyamatos vagy szakaszos pedagógiai diagnosztizálás. Szolgálja a korrigáló, kompenzáló tartalmak, eljárások, terápiás eszközök tervezését, megelőzheti a további – másodlagos – tünetek megjelenését. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység során a fejlesztő programok készítésekor és elemzésekor elsődlegesen azt kell figyelembe venni, hogy a gyógypedagógiai nevelés, a terápiás eljárás és eszközrendszer miként tud vagy tudott hozzájárulni a pszichikai, a fiziológiai funkciók zavarának korrigálásához, a funkcionális képességek csökkenéséből, a funkciók fejletlenségéből eredő zavarok kezeléséhez, a szociális szféra akadályozottságából származó hátrányok csökkentéséhez.

4.3 Az együttnevelés feltételei

A jogi feltételeket az 1993. évi LXXIX. Köznevelési törvény biztosítja.

A pedagógiai feltételekről: legáltalánosabb az a nézet, hogy 20 fős osztálylétszám esetén legfeljebb 2 tanulásban akadályozott kisgyermek ajánlott.

Tanulásban akadályozottak együttnevelésében a kéttanáros rendszer javasolt. A tanár/tanító és a gyógypedagógus a kooperatív technikákat alkalmazva legalább a tanítási órák egy részében dolgoznak együtt.

Elengedhetetlen feltétel, hogy célirányos képzésekben, továbbképzéseken vegyenek részt a tanító, tanár kollégák, akik az integrált osztályokban dolgoznak.

Nagyon fontos, hogy az intézmény többi pedagógusa is folyamatosan tájékozódjon az integrált osztályokban folyó munkáról.

Az intézmény vezetőségének kötelessége biztosítani a törvényben előírt többletfeltételeket, hogy az integráció sikeres legyen.

A szülők szerepe rendkívül nagy az együttnevelésben. A sérült gyermekek szülei küzdenek a gyermekek állapota miatti szorongásukkal, sokan nehezen dolgozzák fel azt a problémát is, hogy szegregált vagy integrált környezetben tanuljon gyermekük.

Az integrált nevelésben részt vevő tanulásban akadályozott kisgyermek szüleinek együttműködő készsége, aktivitása meghatározó. Nagyon fontos a többi szülő szerepe, hogy milyen együttműködő kapcsolatot tudnak kialakítani a szülői munkaközösségben. Az ebben az osztályban tanító pedagógusoknak is fontos feladatuk van: a rendszeres beszélgetések, tájékoztatások sokat segítenek a létező, de lappangó problémák, elutasítások, félreértések feltárásában, a konfliktusok megelőzésében.

Nem kétséges, hogy az integrációban részesülő gyermek szüleivel az egész együttnevelés ideje alatt fontos a szoros, tevékeny kapcsolattartás, mert másképpen nem képzelhető el a gyermek egészséges személyiségfejlődése.

4.4 Az integrált gyermekek helyzete

„A fogyatékos tanuló az integrálással elveszti fogyatékoságának intézményhez kötött stigmáit, tehát nem lesz »kiszegített gyerek«, de mássága továbbra is megmutatkozik, elsősorban a csakis reá irányuló megváltozott bánásmód és intézkedések miatt. A gyermek tudatában van különleges szükségleteinek, és a többiek felismerik különleges helyzetét. A kortárs csoport elfogadóképességét erősen befolyásolja az, hogy az integrált gyermek fogyatékosága mennyire szembetűnő [...]. A kortárs gyermek zavarba jön, s a továbbiakban a fogyatékosra irányuló megkülönböztetett pedagógiai figyelem, a külön tanítás és a törődés kivételes kedvezményeknek tűnnek fel szemében. Ez elegendő ok arra, hogy az integrált fogyatékos kisodródjon a közösség peremére, ami az integráció egyik reális veszélye.”

(Gordosné, 2004. 362. old.)

Az integrált tanulásban akadályozott gyermek helyzete az osztályban általában alacsony, néme-lyeknek mégis sikerül jó szociális értéket elérniük. Az „elutasítás” minősítés nem a másásra, hanem sokkal inkább a gyermek személyiségére vonatkozik. Torda Ágnes (1996) kutatásai ezt igazolták.

A szociális kompetenciák elsajátítása vélhetően pozitív választ ad a felmerülő problémák kiküszö-bölésére.

4.5 A befogadó iskola

A tanteremben és az iskola más, változatos színterein fejleszthetők azok a társas kapcsolatok, kom-munikációs lehetőségek – a kapcsolatfelvétel és -tartás szokásai –, amelyek a társadalmi integráció, a sikeres szocializáció alapját képezik.

Az iskolai térhez fűződnek a szokásrendek. Így az önálló öltözés, vetkőzés, az étkezés, a tisztálko-dási szokások, a felszerelés rendje, a környezetgondozás, a környezethez való viszonyulás, köszönési szokások, kérés, kérdezés, tudakozás. Minden szokásrend csak hosszas gyakorlás, megerősítés, tuda-tosítás útján válik belsővé.

Ehhez nélkülözhetetlen a pedagógiai következetesség, a gyógypedagógiai türelem, a megértés és segítőkészség, de ugyanilyen súllyal a téri állandóság. A szokásrend és a téri (segítségével az időbeli) tudatosság együtt fejlődik, alakul.

A megfelelő tér biztosításához, a téri tudatosság fejlődéséhez szorosan kapcsolódik az osztály, a csoport vagy az egyes tanuló időbeli tudatossága és tanulási szokásrendje.

Térszervezéssel biztosítható a valóság megfigyelésének optimális formája, a tanuláshoz szükséges eszközök adekvát használatának elsajátítása, a tanulás segédeszközeinek tudatos használata, a tanu-lási sorrend tervezése.

Az iskolai tér birtoklása, a tanulási technikák és a térszervezés összefüggései ebben a megközelí-tésben többet jelentenek, mint a tanulás külső feltételei. Tartalmi, módszertani kérdésként kerül elő-térbe, hogy az adott tér miként szolgálja a térbeli és időbeli tájékozódó képesség fejlődését, a tanulási technikák elsajátítását, a társas érintkezés, az önkiszolgálás szokásrendjének birtoklását, a motiváltsá-got, a kommunikációs lehetőségeket.

(Gordosné, 2004. 245. old.)

A tanteremben oda kell figyelni az optimális csoport és egyéni feladatok elvégzéséhez szükséges térszervezésre. A tanulásban akadályozott kisiskolás nem képes rugalmasan kezelni az állandó válto-zást. A legtöbb tantárgynál már az is problémát okoz, ha nem a megszokott helyéről nézi a táblát. Arról nem is beszélve, hogy esetleg látás-, illetve hallásproblémája is van.

4.6 A tanulás szervezése

Az integráló osztályokban elengedhetetlen a differenciálás. Az ép gyermekekből álló osztály is he-terogén, két tanulásban akadályozott gyermek jelenléte még inkább azzá teszi.

Differenciálás a segítségadásban, a feladatok, a tevékenységek, a szociális keretek szintjén, a tanu-lási stílus szerint, a célok és az értékelés területén valósulhat meg. Mindez a tanulásszervezés alapfel-tételénél, a taneszközök használatával kezdődik.

Az enyhén értelmi fogyatékos tanuló nehezen sajátítja el a taneszközök használatát. Az orientáci-ós képességek sérülése, az iskolára szocializáltság hiányossága, az iskola nyelvezetének elsajátításával kapcsolatos nehézségek nem készítetik a gyermeket a taneszközökkel való tevékenységre. Az ép ér-telmű tanköteles tanuló számára nem jelent nagy kihívást a tankönyv vagy a füzet lapjain való tájé-kozódás. Nem ez történik az enyhén értelmi fogyatékos kisiskolással tanulmányai kezdetén. Sok-sok tapasztalat, megerősítés után képes megbirkózni a térbeli tájékozódást igénylő feladatokkal. A tan-könyvvel, a füzetrel történő önálló vagy irányított munkához tudnia kell, mit jelent például a lap kö-

zepe, a széle, a jobb alsó sarka, a bal felső széle stb. Meg kell tanítani arra, hogy egy-egy tankönyvben, munkalapban milyen piktogramok találhatóak, azok hogyan értelmezhetőek, az utasításokat hogyan tudja legkönnyebben végrehajtani, a képeket elemezni, az ábrákat felhasználni.

5. Képességek fejlesztése, személyiség-, közösségfejlesztés

Az életkori sajátosságok fogyatékoság által okozott részleges körű módosulása szükségessé teszi a személyiségfejlesztés folyamatában a sajátos fejlesztő, korrekciós, rehabilitációs, rehabilitációs (terápiás) célú pedagógiai eljárások alkalmazását. Az iskolai pedagógiai programnak a sérült személyiség egészének figyelembevételével kell kijelölni azon nevelési területeket, amelyeknek kitüntetett helye és szerepe van a tanuló személyiségfejlesztésében, sérült funkcióinak alakításában.

A személyiségfejlesztés tekintetében kiemelt területként kezeljük:

- a szocializáltsági, a neveltségi mutatók erősítését;
- az egészségmegőrző, -óvó attitűd kialakítását;
- a természet- és környezettudatos magatartásformákat;
- a tanulást az egész személyiség fejlődése, fejlesztése érdekében;
- a kommunikációs nevelést.

A személyiségfejlesztést nem kívánjuk külön kezelni a közösségfejlesztéstől, hiszen kölcsönös, szoros kapcsolat fűzi össze a tartalom, a módszer és a megvalósulás színtereinek tekintetében. A személyiség alakulása, alakítása nem független az adott közösségtől, annak fejlődéstörvényeitől. Az egyén a maga tulajdonságaival viszont hatással van a közösségre. Ez az együttes hatás még erőteljesebb a sérült tanulóink esetében, ebből következően fejlesztésük, fejlődésük térben és időben elválaszthatatlan.

A társadalom által elvárt norma- és szokásrend megismertetése, értelmezése, elfogadtatása központi kérdésként kezelt feladat. A szocializáltság fontos mutatója az együttműködés, a társadalmi érintkezés normáinak elfogadása, alkalmazása, az egyéni és a közösségi érdekérvényesítés, az én és mások elfogadása.

Feladataink differenciáltan jelentkeznek a tanulók életkorának, fejlettségének megfelelően. Az életkorhoz, a fejlettséghez igazítjuk a tartalmat, a teljesítés elvárható szintjét, a tevékenység gyakorlásának helyszínét, idejét. Az iskolai terepen túl kitüntetett szerepet szánunk az erdei iskolai programoknak, túráknak, kirándulásoknak, a közös sport- és kulturális rendezvényeknek.

5.1 Kisiskolás kor

Feladatok, tevékenységek

- Tapasztalatok szerzése az intézmény működéséről, az egyes közösségek működési rendjéről
- Az iskolai hagyomány és szokásrend megismerése, elfogadása – együttműködés a társakkal, a pedagógusokkal a teremrend, a tanszerek rendje, a saját holmi elhelyezésének rendje, sorakozások, a tanórai megnyilvánulások, a közös étkezések, óráközi szünetek, a szabadidős foglalkozások terén
- Szokásrend kialakítása az önellátásban, az öltözködésben, az elemi tisztálkodásban (kézmosás, fogmosás), az egyes tanórákhoz tartozó taneszközök kezelésében
- A felelősök rendjének kialakítása, a felelősi munka elvégzése

- A saját, a társak tulajdonának, felszerelésének óvása, tiszteletben tartása az iskola, a lakókörnyezet kezelésében

Ezeket az elvárásokat elsődlegesen az első és második évfolyamon fogalmazzuk meg. Az érzelmi kötődések, az odafordulás, elfogadás, szeretet kimutatása a tanulók személyiségformálásának fontos eszköze.

A normák elsajátítása második fázisában a megismert, a megértett szokások gyakorlása, megerősítése, interiorizációs szakasza következik a 3–4–5. évfolyamokon. A gyakorlás különféle szintereken, pl. osztályban, tornateremben, öltözőben, étteremben, a közös helyiségekben, az orvosi rendelőben, játszótéren, utazásnál, kirándulásokon, erdei iskolában, kulturális programokon stb. realizálódik.

5.2 Serdülőkor

Feladatok, tevékenységek

Ebben a szakaszban már az alkalmazási szintig juttatjuk el a tanulókat. Célunk, hogy az elsajátított normák, viselkedési szabályok, szokások már a belsővé vált algoritmus szintjén működjenek. Ehhez kapnak indítást, megfelelő terepet, alkalmat, helyzeteket. A serdülőkorban nagyobb figyelmet fordítunk az érzelmi élet gazdagítására, a barátságokra, tartós kapcsolatokra, az egymás problémáinak kezelésére, a közösségi atmoszférára. A személyiségfejlődés problémás eseteiben a tanulók egyéni bánásmódban és megsegítésben részesülnek.

A normaelfogadás mindenkor együtt jár a másság, a más kultúrából hozott értékek megerősítésével, tolerálásával. Mindez addig nyer elfogadást, amíg annak tartalma vagy módja nem károsítja a tanulók vagy az intézmény életét. Nyitottnak kell lennünk a különféle vallási, közösségi normák, elvek terén, amíg ez a többi tanuló munkáját, erkölcsi fejlődését nem károsítja, vagy az érintett tanuló ellenében nem hat.

A belsővé válást elősegíti a közösség minősítő ereje, hatása, a társak véleménye, megítélése, az önértékelés, a következetes visszajelzés, megerősítés vagy korrekció. Az intézmény eredményeket csak valamennyi pedagógus, pedagógiai segítő, munkatárs egységes elvek szerinti együttműködése révén érhet el. Ebben a folyamatban meghatározó a családi háttér megnyerése, támogató megerősítése.

A tevékenységek, a megélt, átélt szituációk széles körét kínáljuk korrekciós és terápiás jelleggel. Ehhez térben és időben olyan helyszíneket rendelünk, amelyek a széleskörű társadalmi gyakorlat megtapasztalását jelentik, és a felnőtt életben, a társas kapcsolatokban modellként szolgálhatnak. E célból bővül az iskolai élet valamennyi színterét érintő, a tanulók által hozott döntések, véleményezések, állásfoglalások, érvelések lehetősége. Bevonjuk a serdülőket az ügyeletes tevékenységbe, gondozói munkába, táborok szervezésébe, kulturális rendezvények kiválasztásába, saját és társaik tetteinek megítélésébe, az iskolai normák megfogalmazásába.

5.3 A tanulás

A sajátos nevelési igényű, tanulásban akadályozott tanulók a kognitív funkciók sérülése miatt önállóan nem képesek a fejlettségüknek legjobban megfelelő tanulási technika elsajátítására. Így az iskolába lépés pillanatától kezdve fontos feladat a tanulás megtanítása, a tanuláshoz való viszony, a motíválttság megteremtése. Ezen elveket érvényesítjük a tanulásban akadályozott tanulók fejlesztésében.

5.3.1 A kisiskolás kor tevékenységei

Az alsó tagozatban előtérbe helyezzük a tankönyvek, taneszközök helyes használatát, a technikai jellegű, manuális feladatokban a pontos mintakövetést, az algoritmizált lépések leolvasását. A mozgásfejlesztésben az utánzás, a mintakövetés tanulása, a szabályok elsajátítása a feladat. Folyamatosan végzett tevékenység az esztétikus fűzetvezetés, a képi ábrázolás elemi formái, tartalmi és esztétikai

követelményeinek megismertetése, az önkifejezés, a viszonyulás képi megjelenítése. Megtanítjuk tanulóinkat a rövid, egyszerű szövegkezelésre, -elemzésre, -értelmezésre; a bevésés technikájára; az egyéni tanulási sajátosságok felismerésére, a tartalomjegyzék kezelésére, a gyermeklexikonok és a gyermekeknek szóló segédanyagok irányítás melletti használására. Kiemelt tevékenység a beszéd formai és tartalmi oldalának fejlesztése – ennek gyakorlása a teljes tanítási-tanulási folyamatban elengedhetetlen.

A tanulás tanításának fontos eleme, hogy a tantárgyak taneszközeit megtanulják adekvátan és önállóan alkalmazni és segédeszközként használni.

A tanulás tanításának részét képezik az egyszerű memoriterek, versek tanulása, az ismétlés, a felidézés módja, a formai jegyek folyamatos alakítása.

5.3.2 A serdülőkorúak tevékenységei

A felső tagozaton előtérbe kerül az elsajátított tanulási módszerek alkalmazása, az önálló tanulás megvalósítása. A gyerek problémája megoldásához tudjon segítséget kérni, ismerje a segítség formáit is.

A felső tagozatos tanulók esetében alkalmazni kell a páros, a kiscsoportos munkaformákat. Gyakorolják és alkalmazzák a tankönyvekkel, feladatlapokkal, munkalapokkal való önálló tanulást, a szövegfeldolgozás, -értelmezés formáit, a fejlettségüknek megfelelő feldolgozási lehetőségeket. El kell jutniuk az ésszerű, a takarékos, esztétikus füzetvezetéshez, technikai, vizuális jellegű alkotások önálló elkészítéséhez. Képesse kell válniuk az ésszerű tervezésre, a belsővé vált algoritmusok pontos alkalmazására, a munkamenet összeállítására tartalmuk szerint. El kell sajátítani a hatékony önellenőrzést, a hibák javítását, értelmezését, a tanuláshoz szükséges speciális taneszközök használatát.

A tanulás tanításában kiemelt feladat a tanulási motívumok és az épen maradt képességcsoport erősítése.

5.4 Kommunikációs nevelés

Az iskola valamennyi színterén kiemelt feladat a kommunikációs kultúra fejlesztése. A tanulók többségénél kommunikációs nehézséggel, a beszéd területén érzékelhető funkciózavarral szembesülünk.

5.4.1 A kisiskoláskorban kiemelt tevékenységek

- A beszéd formai, tartalmi részének javítása, korigálása, fejlesztése. Az értelmes, szép magyar beszéd megköveteli a helyzetnek megfelelő beszédpéldát, a kellő motivációt, a következetes gyakorlást, a mindenkori korigálást, kiigazítást.
- Olyan szituációk, helyzetek teremtése, amelyekben a társadalom által elvárt beszédnormáknak megfelelően gyakorolhatnak a tanulók, tapasztalatokat szerezhetnek a kommunikációs feladatok megoldásában. Külön figyelmet érdemel a köszönés, a kérés, a tudakozódás megfelelő kommunikációja, a segítségkérés, a probléma, a szükséglet megfogalmazása, az önkifejezés technikáinak elsajátíttatása.
- Mondatokban történő megnyilatkozás különféle kommunikációs helyzetekben.

5.4.2 A serdülőkori tevékenységek

- A felső tagozatban előtérbe kerül a mondanivaló értelmes, az összefüggésnek megfelelő interpretálása, a társas kapcsolatban a kapcsolatfelvétel és -tartás.
- A konfliktuskezelés kulturált technikáinak alkalmazása.
- Az írásbeli kifejezés különféle formái, önéletrajzírás, kérvények, nyomtatványok kitöltése. Ezen tevékenységekhez megfelelő mintákat, technikákat kell adni a tanulóknak. Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy véleményükkel, írásaikkal a nyilvánosság előtt is megjelenhessenek a

diákújságban, a faliújságok, tablók készítésekor, a diákfórumokon, nyilvános szerepléseken fel-
szólalásaikkal, előadással, színjátszással, drámajátékkal.

- Terápiás céllal és jelleggel sok szituációt éljenek meg tanulóink! Valamennyi korosztály gyakorol-
ja a metakommunikáció különböző formáit!
- Ésszerűen, helyesen használják a tömegkommunikációs eszközöket.

6. A képességfejlesztés célja és feladata

Az alsó tagozaton belül egy kisebb fejlesztési egységnek tekintjük az 1–3 évfolyamot. Ennek meg-
felelően további szakaszolással dolgoztunk a célok, feladatok lebontásában.

6.1 Első fejlesztési szakasz (1–3. évfolyam)

A gondolkodási képességek fejlesztése

- A pontos érzékelés kialakítása, tárgyak, személyek, jelenségek felismerése, megnevezése, felsoro-
lása
- Összehasonlítás személyek, tárgyak, tárgyképek tulajdonságai szerint (szín, alak, forma, nagyság,
mozgás, mennyiség). A feltárt lényeges tulajdonság alapján az azonos és megkülönböztető je-
gyek többszempontú összehasonlítása
- Differenciálás például nagyság, szín, színárnyalat, mozgás szerint (tárgyak, személyek, jelensé-
gek, mennyiségek csoportosítása a jellemző jegyek említésével, megkülönböztetés a minőség és
mennyiség alapján, rendezés)
- Emlékezet: Személyek, tárgyak, szimbólumok megjegyzése, felsorolása, egymásutánisága, szek-
venciák megjegyzése cselekedetekre, visszaemlékezés cselekvésre, törtémesre, tárgyakhoz, sze-
mélyekhez kapcsolódó tevékenység felidézése
- Figyelem: Egyszerű, majd bonyolultabb utasítások végrehajtása, meghatározott cselekvés elvég-
zése, gyors reagálás az utasításokra, többféle mozgás, vagy cselekvés végrehajtása egymás után,
összpontosítás a feladatra, céltudatos feladatvégzés

A motoros képességek fejlesztése

- A motoros képességek fejlesztésének célja és feladata a testvázlat kiépítése, a különböző test-
helyzetek tudatos érzékelése, változtatása, a testrészek mozgatása különböző testhelyzetekben,
a saját testhez viszonyított irány- és térbeli helyzet felismerése.
- Finommozgás fejlesztése, vizuomotoros koordináció kialakítása; nagymozgások lendületes vég-
zése, egyensúlygyakorlatok, ügyességi gyakorlatok
- Mozgások megkülönböztetése (tempó, erősség, ritmus)

A tér- és időbeli tájékozódási képesség alakítása

- A térbeli helyzet felismerése, megnevezése (fent-lent, elől-hátul-középen)
- Térbeli helyzetek megfogalmazása – relációs szókinz fejlesztése
- Időbeli tájékozódás: visszaemlékezés történésekre, cselekvésekre – időpont (Mikor?); időköz
(Mettől meddig?) Az idő ritmusa, a természet ritmusa, ritmikusan ismétlődő állapotok meg-
figyelése

A kommunikációs képességek fejlesztése

- A beszédindíték, beszédkedv fokozása (a figyelem fejlesztésével), beszédkésztetés, ösztönzés, beszédminták
- Helyes beszédleghzés, tagolás (rigmusok, mondókák, gyermekversek), szünettartás, beszédhangok, toldalékok pontos, tiszta ejtése, helyesejtés, a fonematikus hallás fejlesztése
- A beszédhelyezethez alkalmazkodó hangerő, hanglejtés, beszédtempó, ritmus
- A szókincs gyarapítása, aktivizálása
- Az olvasott, a tanult témához kapcsolódó szógyűjtés, kifejezések beépítése a beszélt nyelvbe
- Az olvasás-írás tanulásában mutatkozó fejlődési lemaradások, nehézségek leküzdésének feladatai: az olvasás irányának gyakorlása, sortartás, sorváltás, magánhangzók differenciálása (időtartam, ajakállás, artikulációs mozgás szerint), mássalhangzók megkülönböztetése (zöngés, zöngétlen), betűfelismerési gyakorlatok, hanganalízis, összeolvasási gyakorlatok
- Az írásmozgás fejlesztése: a görcsös, szaggatott, lassú írásmozgás korrekciója, írásmozgások sorrendje, mozdulatok gyakorlása, a hangok, betűk közötti asszociációs kapcsolat megerősítése

Szociális képességek fejlesztése

- Pontos diagnózis kialakítása a viselkedés elemzése nyomán
- Megfelelő kötődések, viszonyulások kialakítása, szabályok felismerése, értelmezése, betartása, a társas viselkedés formáinak ismerete, gyakorlása, önfegyelm kialakítása
- A kulturális hátrányokból eredő viselkedési formák megváltoztatása

6.2 Második fejlesztési szakasz (4–6. évfolyam)

A második fejlesztési egységben a már felsorolt korrekciós területek és feladatok ismétlődnek, de mélyebb tartalommal és magasabb követelményekkel jelennek meg.

A gondolkodási képességek fejlesztése

- Az újonnan szerzett és a már meglévő ismeretek között kapcsolat kialakítása
- A lényeges – megegyező és eltérő – jegyek kiemelése, összehasonlítások, eltérések, különbségek megfogalmazása, differenciálása
- A verbális szint megerősítése, gyakorlása feladatokon, műveleteken, feladat- és műveletrendszerben (az általános, a különös, a fölél-, mellérendeltség, egyidejűség, a szempontváltás, a megfelelő gyűjtőfogalomba való besorolás)

Tanulási képességek

- A szándékos tanulás, az önálló, a meghatározott célra irányuló tanulás kialakítása
- Önálló tanulási módszerek, technikák gyakorlása
- Az önellenőrzés formái
- A koncentráció növelése a tanulás idején – zavaró ingerek kiszűrése, a kudarc, a nehézség leküzdése, újrakezdés, próbálgatás, ismétlés

Kommunikációs képességek

- Az összefüggő beszéd megerősítése, javítása sokféle kommunikációs helyzetben
- Nyelvi készségek kialakítása konkrét tanulási folyamatokban
- A nyelvi megnyilatkozások tartalmi-formai alakítása, információk szóban, írásban
- Szövegelemzés az olvasottak alapján, szövegalkotás szóban, írásban
- Grammatikai gyakorlatok, a helyesírási hibák elemzése, okfeltárás (hiányos szabályismeret, a gyakorlás, automatizáltság hiánya, beszédhiba); az okokra irányuló fejlesztő feladatrendszer

6.3 Harmadik fejlesztési szakasz (7–8. évfolyam)

A korrekatív célú fejlesztés a megelőző évekre alapozva folytatódik. A fejlesztésnek fokozottabban kell szolgálni a harmonikus személyiség alakítását, az önfegyelmet, a tudatos magatartást, a céltudatos feladat- és munkavégzést.

- A társadalmi beilleszkedés érdekében a társas kapcsolatok fejlesztése, a konfliktuskezelő feloldó magatartás erősítése, felkészítés a családi szerepre, az önálló életvezetésre. A szabályok, normák elfogadása.
- A kognitív képességek fejlesztésében a verbális szint megerősítése, a műveletek, feladatmegoldások menetének értelmezése, a szabályok alkalmazása analóg feladatokra, ok-okozati összefüggések keresése, a rendszerezési, a történelmi időben való tájékozódó képesség megerősítése
- Törekvés a kulturális, szociális hátrányok felszámolására, a kortárs csoportba történő visszavezetésre, beilleszkedésre

7. Egészségnevelési program

7.1 Kiemelt fejlesztési feladatok a tanulásban akadályozott tanulóknál

- Pozitív beállítódások, motivációk kiépítése az egészség megőrzésével kapcsolatban
- Az egészségi állapotot javító, fejlesztő magatartás és szokásrend kialakítása. Törekvés a tiszta, egészséges környezet megteremtésére
- A helyes döntések szerepének felismertetése a felnőtt életre, önálló életvezetésre vonatkozóan (a döntési kompetencia kialakítása)
- Önmaga megismerése, biológiai állapotával való együttélés elfogadása, törekvés a teljes életre. A másság elfogadása, tolerancia, segítőkészség
- Képesség az életet, egészséget veszélyeztető anyagok, helyzetek felismerésére, azok elutasítására (drogok, veszélyes anyagok, készítmények, cselekedetek, közlekedési helyzetek, káros függőségek...)
- Képesség az örömteli párkapcsolatra, a felelős családi életre, a harmonikus életvitelre
- Képesség a folyamatos testmozgásra, a test fejlesztésére, az erőnlét, állóképesség karbantartására
- Képesség a szűkebb, a tágabb környezettel való konfliktusmentes együttélésre, a konfliktus kezelésére, a közösségi lét ápolására

7.2 Az egészségnevelési program ajánlott tevékenységei tanulásban akadályozott tanulóknál

7.2.1 Bevezető szakasz (1–2. évfolyam)

- Önismeret: Tulajdonságaim. Miben különbözöm? Mire vagyok képes?
- A test tisztántartása: A szokásrend elsajátítása irányítással
- Helyes fogápolás
- Öltözködés: Helyes és helytelen öltözködés, réteges öltözködés, fehérműcsere
- Környezetünk tisztasága: Tapasztalatok a tiszta és a szennyezett környezetről. Részvétel a környezet tisztántartásában, közreműködés felnőtt irányításával
- Helyes életmód: Miből mennyit fogyasszunk? A játék, munka, alvás egyensúlya
- Kapcsolataim: Barát, osztálytárs, családtagjaim. Ragaszkodás, szeretet, segítőkészség. Illemszabályok
- Közlekedés: Tapasztalatok gyűjtése a gyalogos közlekedés szabályairól irányítással

7.2.2 Kezdő szakasz (3–4. évfolyam)

- Önismeret: Miben vagyok másokhoz hasonló? Mire vagyok képes? Miért kell betartani a szabályokat? Melyek a legjobb tulajdonságaim? Stb.
- Testem, környezetem tisztasága: Önállóság a napi tisztálkodásban, ruhanemű váltása, tárolása, időjárásnak megfelelő önálló öltözködés. Hulladéktárolás, a hulladékok, szennyező, káros hatása az egészségre, részvétel a környezet takarításában, gondozásában a fejlettség, a testi állapot szerint. Egészség és betegség. A betegség felismerése saját testen. Tennivalók. A betegség megelőzése
- Helyes, egészséges életmód, napirend: A testi-szellemi és szociális jólét ismérvei. Ritmusok az életünkben. A „jóérzés” megőrzésének cselekvései: pihenés, tanulás, játék, szórakozás, alkotó tevékenység, sportolás, munkatevékenység, közösségi kapcsolatok, ezek mennyisége és minősége
- Élvezeti szerek és káros hatásuk: Kedvtelés, élvezet, szenvedély (az elemi ismeretek megújítása)
- Társas kapcsolatok, barátság, érzelmek: Pozitív és, negatív érzelmek a kapcsolatban, helytelen megítélés, a megismerés fontossága, a nyitottság, a barátkozás. Távolságtartás veszélyt jelentő helyzetekben
- Közlekedés: A tömegközlekedés szabályai, közlekedés felügyelettel és önállóan a fejlettség szerint

7.2.3 Alapozó szakasz (5–6. évfolyam)

- Önismeret: Serdülő lettem (a megváltozott test elfogadása, a változás okainak ismerete, fokozott figyelem a test tisztántartására). A serdülőkor kozmetikája. Hogyan öltözködjünk? Illik, nem illik az egyéniségemhez (az esztétikus külső, ápoltság)
- Egészséges otthon és iskola: Az egészséges otthon ismérvei. Milyen lakást képzelek magamnak? A lakás felszereltsége, célszerű eszközök, bútorok. A folyamatos tisztántartás, a lakáskarbantartás fontossága. Hogyan változtatnám meg az iskolai környezetem? (Az egészséges iskolai környezet ismérvei)
- Egészséges életvitel: A fizikai erőnlét megőrzése, mozgás, sportolás, rendszeresség. A tiszta levegőn való tartózkodás fontossága
- Változatos táplálkozás (gyümölcs, zöldség, tejtermék, fehérjék és a cukor arányai)
- Mit tehetek az egészségemért? Játékos szerződés-kötés az egészségért.
- Mit jelent az életvitel? Milyen különbségek vannak a családok életvitele között? Milyen életvitelt alakítok ki felnőtt koromban? Az életmód, életvitel veszélyei (veszélyes anyagok, függőségek, pszichoaktív szerek)
- Társas kapcsolatok, barátság, érzelmek: Mit jelent a biztonságérzet, az érzelmi biztonság? Érzéseink megóvása, szeretet, megbecsülés a családon belül, a baráti kör, fiú-lány kapcsolat. Szülők nélkül. Önálló döntés a párkapcsolatban. A veszélyes anyagok elutasítása, a veszélyhelyzetek kerülése
- Közlekedés: Hogyan közlekedjünk a helyi járaton, a tömegközlekedés eszközein? Kockázatok, veszélyhelyzetek a közlekedésben. Udvariasság, kulturáltság a tömegközlekedésben

7.2.4 Fejlesztő szakasz (7–8. évfolyam)

- Felkészülés a felnőtt életre: Jól működő képességeim. Miben térek el mások fejlődésétől, mit tehetek a lemaradás csökkentéséért? Mit jelent jól ápoltnak, tisztának lenni, hogyan teremtem meg magamnak a jó testi-lelki közérzetet? Hogyan látom a környezetemben élő felnőtteket, kit tekintek példának, mintának, kit utasítok el? Önértékelés, önkritika

- Egészséges életvitel: Energiaszükséglet. Táplálkozási tanácsok, szaktanácsadás igénybevétele, a fogyókúra és veszélyei. A nyugodt, rendszeres táplálkozás előnyei, a mohóság, a rendszertelen étkezés eredményei. Mit változtatnák a saját és családod táplálkozási szokásain? Korszerűség a táplálkozásban. A lakás tisztasága, a konyhai higiéné
- Egészség, sport: Betegség, orvoshoz fordulás, segítségkérés. Mit jelent a fogyasztói kultúra? A tudatos fogyasztás, takarékoskodás a pénzzel, a természeti erőforrásokkal, az energiával
- Társas kapcsolatok, barátság, érzelmek: Tartós kapcsolatokra való törekvés, elfogadás, önmagam elfogadtatása. Bizalmas kapcsolatok, a korai szexualitás veszélyei, barátságok, szerelmek testi kapcsolat nélkül. Baráti összejövetelek, kulturált szórakozás. A szélsőséges viselkedés, veszélyes magatartás elutasítása, kritikája. Szituációk elemzése. Döntéshelyzet

8. A környezeti nevelési program kiemelt feladatai, tevékenységei tanulásban akadályozott tanulóknál

8.1 Bevezető szakasz (1–2. évfolyam)

- Otthonunk, környezetünk tisztasága: Tapasztalatok gyűjtése (tisztá, szép – rendetlen, piszkos otthon). Hogyan járulhatsz hozzá otthonod, iskolai környezeted tisztántartásához. Téma napok: Tüntessük el a szemetet az iskola folyosójáról, az udvarról, a játszótérről!
- Természeti értékeink: Növények gondozása a tanteremben, az iskolaudvaron, az iskola előtt, egy fa, egy bokor örökbefogadása az utcán vagy a játszótéren, köztéren. A madarak, a rovarok megfigyelése, kedvenc háziállatok, hobbiállatok bemutatása az osztálytársaknak (az én cicám, kutyám, tengerimalacom, teknősöm, papagájom...)
- Környezeti ártalmak: Tapasztalatok gyűjtése a zsúfolt forgalmi útszakaszok levegőszennyezéséről, a kipufogógáz veszélyei emberre, állatra, növényekre
- Helyes és helytelen szokásaink: A csomagolóanyagok eldobása az iskolában, az utcán, a járműveken (megfigyelések, helyes viselkedés, a hulladékgyűjtők használata). Rongálások (bútorok, berendezési tárgyak rendellenes használata, a köztereken, játszótereken, a parkokban). Károkozás az élő természetben (bokrok, fák ágainak, a virágos növények részeinek letörése, állatok zavarása). Helyes viselkedés a tereken, a növények, az állatok óvása
- Verseny a tiszta osztályért, a tiszta iskoláért

8.2 Kezdő szakasz (3–4. évfolyam)

- Otthonunk, környezetünk tisztasága: Váltócipő, papucs használata, fertőtlenítés, a szelektív hulladéktárolás, az elhasznált elemek különválasztása, hasznosítható háztartási hulladék (papír, konyhai zöldhulladék) elkülönítése
- Versenyek: A tiszta iskoláért, iskolaudvarért, a díszített osztályért
- Természeti értékeink: Ismereteink forrásai (gyermekenciklopédiák, természetfilmek, képek). Mi a jó és a rossz a környezetünkben található növények és állatok számára? Mi történik az örökbefogadott fával? Madárvédelem, madáretetés télen. Növények ültetése magról, palántáról, gondozásuk, a változás megvitatása
- Környezeti ártalmak, veszélyhelyzetek: Tiszta és szennyezett területek észrevétele a lakóhelyen. Ötletek: Hogyan védekezhetünk a szennyeződés ellen? Természeti vizek a lakóhelyen, a víz minőségének vizsgálata többszöri visszatéréssel, vízminőségvizsgálat. Mit tesz és tehet az ember a vizek tisztaságáért? A környezeti zajok, a zajártalom, a közlekedés hatása az ember egészségére

- Helyes és helytelen szokásaink: Helyes viselkedés a túrákon, az erdei sétán, a vizek partján, tudatos alkalmazás pl. madárlesen. Anyagok és tulajdonságaik (környezetszennyező anyagok, pl. műanyag, műanyagok eldobálása a természetben; veszélyes, káros anyag). Helyes és helytelen (tévénézés, a reklámok hatása, célja)

8.3 Alapozó szakasz (5–6. évfolyam)

- Változások a környezetünkben, az otthonunkban, az anyagokban: Az időjárás változásának folyamatos megfigyelése, feljegyzések, rajzok. Szélsőséges változások, okok keresése. Videofilmek, természetfilmek elemzése. Hazai veszélyhelyzetek (viharok, árvíz, hóvihár, jégeső, erdőtüz..., ötletek: Mit tehetünk?) Mesterséges és természetes anyagok felhasználása otthonunkban, a ruházkozásban. A hulladékkezelés modern technológiái, Hulladékhegyek a településeken. Levegőszennyezés és közlekedés a lakóhelyen
- Természeti és társadalmi környezet: Lakóházak megfigyelése, összehasonlítása, rajzok készítése (Melyikben laknál szívesen? Miért?) A környezettudatos építészet jellemzői. Az ember termelőtevékenységének hatása a természetes élővilágra. A környezet védett növényei, állatai
- Fogyasztói, vásárlói szokások: Személyes élmények a vásárlásról, példák a reklámok világából. A túlzott fogyasztás ismérvei, következményei, a természetbarát termékek értelmezése, megismerése (Mit együnk meg?). A vásárolt termék összetevői (példák, termékösszetevők értelmezése, szavatossági idő a terméken). A vásárolt áru, étel tárolása

8.4 Fejlesztő szakasz (7–8. évfolyam)

- Változások a környezetünkben, az otthonunkban: Tapasztalatok szerzése használati tárgyaink, munkaeszközeink, szerszámaink változásáról, régi tárgyak elemzése. Otthonunk kellékei, modern tárgyak a kereskedelemben, a lakásban, előnyei, esetleges hátrányai. Összefüggés környezetünk berendezése, a tárgyak funkciója, esztétikuma, valamint közérzetünk között (saját példák, tapasztalatok). Vágyak és lehetőségek egyensúlya. A jólét és a jóllét fogalmak értelmezése, döntések saját életterünkre, életvitelünkre vonatkozóan
- Természeti és társadalmi környezet: Tapasztalatok szerzése a lakóhely gazdálkodásáról (rég, hagyományos gazdálkodási módok, állattartások, növénytermesztési eljárások: makkoltató rideg sertéstartás, juhtartás, ártéri gazdálkodás, irtások). Ezek hátrányai. Környezeti hatások. A gazdálkodáshoz nélkülözhetetlen közvetlen környezetismeret, a modern termelés környezeti hatása (vegyszerek, tartósítószer, nagyzemelés). Az ipari méretű áramtermelés hatása a környezetre
- Gazdálkodás az energiával: Tapasztalatok gyűjtése az erőművekről (képek, filmek, tanulmányi kirándulás). A természet kizsákmányolása az energiáért. Alternatív energiaforrások. Te mit tehetsz? (ötletek, lehetséges megoldások) A csatornahálózat állapota a településen, szennyvíztisztítási módok. Takarékoság a vízzel, a túlnépesedés, a globális felmelegedés és az ivóvízhiány összefüggései. Pragmatikus improvizációk a természeti, ökológiai katasztrófákról
- Fogyasztói, vásárlói szokások: Értelmezzük közösen a tv-reklámokat, szórólapokat! Serkentés a fokozott fogyasztásra, a túlzott fogyasztás jövőbeni következményei, a hulladék felhalmozása. Hulladéklerakó felkeresése, szembesülés a hulladékgondokkal. Életmódminták saját környezetünkben, elemzésük, kritikai észrevételek, Hogyan teszem, ha felnőtt leszek?

9. Témakörök

9.1 „A” típusú programcsomag

9.1.1 Én és a világ – Ember és környezete 1–6. évfolyam

Az érzékszervi tapasztalatszerzés a tanulásban akadályozott tanulóknál a képi gondolkodásuk révén elsődleges, ezért a megfigyelés képességének fejlesztése sokkal több tapasztalatszerzést igényel, mint az ép gyermekeknél.

A témakörök tartalmai jól szolgálják a kitűzött célokat. A tanulásban akadályozott gyermekeknél a következő témakörök moduljainak feldolgozása igényli a sérülésspecifikus jegyek figyelembevételét.

- 2. évfolyam 2/3. téma: Tegnap, ma, holnap – múlt, jelen, jövő

Az időbeli tájékozódás, az időfogalom fejlesztése a tanulásban akadályozott tanulóknál hosszabb időt vesz igénybe, sőt a teljes tanulási időszakon át fejlesztési feladat.

- 2. évfolyam 2/7. téma: Emberek, szokások a Földön

Hol élünk a Földön?

Az Őseim – rokonaim Európában – modulokat csak kidolgozás után lehet értékelni.

- 5. évfolyam 5/5. téma: Fogyasztás

A tanulásban akadályozott gyermekek, hasonlóan a többi gyermekhez, felülírják a valós szükségleteknek megfelelő, tudatos fogyasztást. Irracionális elképzelések a pénz értékéről nagyon gyakoriak. A modulok feldolgozásánál figyelembe kell venni a számolási nehézségeket, az áru csomagolásán található feliratok elolvasásának, értelmezésének nehézségeit.

- 5. évfolyam 5/7. téma: Itthon és a nagyvilág

Kontinensek, országok, emberek modul tartalma egy évfolyammal később, a 6. osztályban jelentkezik. Téri, idői tájékozódás fejletlensége miatt korai, csak érintőlegesen javaslok. A térképen, földgömbön és a különböző térképfajtákon (domború, sík, nagyméretű, kis atlasz, összerakható stb.) való tájékozódás képességének fejlesztése hosszú időt vesz igénybe a tanulásban akadályozott tanulóknál.

9.1.2 Polgár a demokráciában 7–12. évfolyam

Teljes mértékben szükséges a tanulásban akadályozott tanulóknál is a szociális kompetenciát meghatározó attitűdök fejlesztése, ahogyan az ép gyermekeknél: tolerancia, kíváncsiság, szolidaritás, pozitív világlátás, autonómia, cselekvési hajlandóság, felelősségvállalás.

Ugyanakkor nem valószínűsíthető, hogy a tanulásban akadályozott gyermekeink számára a két-szintű vizsgakövetelményekhez kapcsolódó képességfejlesztési célkitűzések megvalósíthatók.

A képességfejlesztési fókuszokhoz kapcsolódó nagy tematikus csomópontok témaköreinek kidolgozása esetén legszélesebbnek a lokális szint területét javaslok.

A tanulásban akadályozott tanulók középiskolai integrációja nem valószínűsíthető, de mindenképpen javasolható a program megismerése és adaptálása szakiskolákra.

9.2 „B” típusú programcsomag

9.2.1 „Én és a másik” – Az együttműködés fejlesztése 1–6. évfolyam

Az együttműködési technikák, az együttműködés szabályainak megtanulása, együttműködési formák, kommunikációs készségek, mások szempontjainak megértése, átérése, beleérző képesség, önismeret, problémamegoldás, konfliktuskezelés, belső kontroll, tolerancia, nyitottság, önbizalom, autonómia ugyanúgy szükségesek a tanulásban akadályozott tanulók fejlesztésében is, mint az ép gyermekeknél.

9.2.2 Felkészítés a felnőtt szerepekre 7–12. évfolyam

Az információkezelés, kritikai gondolkodás, mérlegelés, döntési képesség, konfliktuskezelés, figyelemösszpontosítás, többszemponútú megközelítés, empátia, együttműködés, az integritás megőrzése, érdekérvényesítés képessége a játékra, az öröme, kreativitás, célkitűzés, tervezés, céltartás, megvalósítás, rendszerszemlélet, rendszeralkotás, a felelősségvállalás és tudatosság fejlesztése a tanulásban akadályozott gyermeknek ugyanolyan fontosak, mint az épeknek. A szabályalkotás értelmezése több időt igényel, hasonlóan az idő, pénz és a tervezés, gazdálkodás pénzzel témakörök feldolgozása is.

9.3 „C” típusú programcsomag

9.3.1 Az Én dimenziói (önállóság, önbizalom, kreativitás) 1–6. évfolyam

A fejlesztés legfontosabb célja, hogy a gyermek alkalmassá váljon a szociális szerepek kellő elsajátítására. Segítséget nyújt ahhoz, hogy a gyerekek megtanuljanak önállóan eligazodni a személyiségük adta lehetőségei és korlátok között.

A programcsomag a sajátos nevelési igényű, tanulásban akadályozott gyermekek körében is eredményesen alkalmazható, hiszen a kreativitás intelligenciafüggetlen. Különösen erős a drámajáték önkifejezést, autonómiát, decentralizációt fejlesztő funkciója.

A mesék, történetek feldolgozásához, a jelképek megértésére, felismerésére, szimbólumok értelmezésére differenciált segítséget kell adni.

9.3.2 Toleranciára nevelés 7–12. évfolyam

A témakörök rendezési alapelve a tolerancia minél több oldalról való megközelítése. Milyen lehet másnak lenni? Mi a más, mitől függ, mi alapján ítélem meg? Hogyan kezeljem? Hol vannak a tolerancia határai?

A tanulásban akadályozott tanulóknál is kiemelt, hogy mások másságát elfogadjuk, de magunk másságát nem erőltetjük senkire, és törekszünk a kölcsönös megismerésre.

– 7. évfolyam

Nagyobb differenciálás kidolgozására javaslom:

- A hitvilág – világnézet – vallás
- A kultúra arcai – kultúra vagy kultúrák
- Az ifjúsági kultúrák – szexuális másság
- A mozgalmak, ideológiák, szervezetek témakörök feldolgozását nem tartanám szerencsésnek.

A tanulásban akadályozott tanulók nagyon befolyásolhatók, könnyen csapódnak ide-oda, csak nagyon előkészítetten lehet akár részt venni, akár filmről elemezni az eseményeket.

- A 8. évfolyam témaköreinek feldolgozásában is nagyfokú differenciálás szükséges: a tanulók ismeretében kell megtenni a tartalmak szűkítését.

10. Tanulásszervezési formák

A programcsomagok a kooperatív tanulási modellt helyezik előtérbe, amelyben a tanulásban akadályozott gyermek aktív tagja a csoportnak. A tanulók tevékenységére épített foglalkozásokon a (gyógy)pedagógus figyel a lassúbb tempójú tanulókra, az egyes tanuló ismeretanyagával, cselekvéssel történő terhelhetőségére, a feladatok technikai kivitelezésére, a tanulók által elérhető teljesítményszintekre. A frontális osztálymunkában hamar elveszti a fonalat a tanulásban akadályozott tanuló.

Egyéni munkában az eredményes fejlesztéshez egyéni megsegítést kell kapniuk a differenciálás mód-szerével.

Tudatos tervező munkával lehet elérhető szintre emelni a lassabb fejlődési ütemet, tempót mutató tanulót. Differenciálnunk kell a tananyag, a feladat terjedelmében úgy, hogy rövidített, tömörített szöveget alkalmazunk, tömondatokban megfogalmazható válaszokat kérünk, kiemeléseket várunk a tanulótól, vagy jelrendszerrel, szócsíkokkal dolgoztatunk az írásos feladatoknál. A munkáltatásban az önálló választás lehetőségét kínáljuk, a saját munkatempót hagyjuk érvényesülni a fokozatosan nehezedő feladatoknál. A túlterhelés és túlzott követelménytámasztás elkerülése mellett a tanulási motiváció felerősítését is szolgálják ezek a tanulási adottságokhoz igazított munkaformák.

Az azonos évfolyamba sorolt enyhén értelmi fogyatékos tanulók teljesítménye nagyon heterogén képet mutat tantárgyanként, témánként, de egy-egy órai tananyag elsajátításában is. A tanulási tevékenység szintjeit az egyes tanulók egyéni adottságaira figyelve tervezi meg a (gyógy)pedagógus a tanítás-tanulás folyamában. Így a differenciált foglalkoztatás egész tevékenységrepertoárt is felölelhet az egymásra épülő tanórákban. Lesznek tanulók, akik a felismerés–megnevezés szintjén dolgoznak, eszköz segítségével válogatnak, csoportosítanak, hozzárendelnek, címkéznek, kiegészítéseket végeznek. Mások képesek a tanultak reprodukálására néhány megerősítő kérdés, jel, szimbólum vagy ábra segítségével. Magasabb gondolkodási művelet végzésére képesek azok a tanulók, akik a tevékenységet megadott szabály vagy tanult szabály szerint végzik.

A páros, a kiscsoportos munkaforma eredményesen alkalmazható az enyhén értelmi fogyatékos tanulók esetében is. A kipróbált tanulópárok tagjai jól kiegészítik egymást, ösztönzőleg hatnak egymásra. A kiscsoportban végzett munkáltatás – főleg az eltérő képességű tanulókból alakított csoportban – növeli a munkatempót, fejleszti a kooperációt, lehetőséget ad a pozitív tanulási, viselkedési minták követésére. A csoport tagjai között jelen lévő „mi-tudat” az együttműködés, az együvé tartozás örömeivel ajándékozza meg a tanulókat. A következetesen működtetett csoportmunkával elkerülhető az alulteljesítő gyermek spontán kirekesztettsége az osztályközösségen belül (Gordosné, 2004.).

A szociális kompetenciák fejlesztése megvalósulhat az osztályfőnöki órákon, de különböző szabadidős tevékenységekben is, így például klub, szakkör, kirándulás, erdei iskola, napközis foglalkozások, sport-, játék-, manuális foglalkozások. Ezeken a színtereken a tanulásban akadályozott kisgyermek egyenrangú társa lehet az ép értelmű kisgyerekeknek.

Egy erdei iskola közege, amelyet körültekintően szervezünk meg; a közvetlen tapasztalatszerzés, az együttlét kohéziós ereje olyan többletet nyújt a gyerekeknek, amelyet sok-sok tantárgyi óra eredményessége meg sem közelít. A mindennapokban nagy szerepe van a napközis foglalkozásoknak, ahol a differenciált tanulás mellett a többi foglalkozásokon erősíthetjük a gyerekek praktikumát, gyakorlati készségeit a szociális kompetenciák fejlesztése mellett. Nagyon fontosnak tartok olyan klubokat, szakköröket indítani, amelyek praktikus életvezetési technikákat is kínálnak. A sport, a játék a motorikus képességek mellett az egész személyiség fejlesztésére szolgál. Itt valóban egészen kiemelkedő teljesítményeket nyújthatnak gyerekeink. Figyelnünk kell arra, hogy az esetleg mozgásában enyhén sérült gyermek vagy/csak „ügyetlenebb” gyerekek ne kerüljenek „partvonalra”. A pedagógusnak meg kell találnia azokat a területeket, ahol ők is teljesíteni tudnak, és örömmel vesznek részt a tevékenységekben. A sport és a játék jó színterei az együttműködés, a tolerancia; a szakkörök, klubok pedig a kognitív képességek mellett a szociális képességek fejlesztésének. Egy környezetvédő klub lehetőséget nyújt növénygondozásra, kisállatgondozásra, a természettel való közvetlen találkozásokra, környezetet óvó-védő attitűd elsajátítására. Egy egészségvédelemmel foglalkozó klub, szakkör hatása a felnőtt életre való felkészítésben elengedhetetlen. (Például: korszerű táplálkozás, mozgás, felkészítés a szexuális életre, korszerű fogamzásgátlás, csecsemőgondozás témaköre stb.)

11. A tanulási fogalmak keretében alkalmazott módszerek

- Az „Én és a világ” („A” típusú programcsomag) változatos tapasztalatszerzési, cselekvési lehetőségeket kínál:
 - Érzékszervi tapasztalatszerzés, mintakövetés, modellnyújtás, közös szabályalkotás, rendszeres mozgásos tevékenység, aktivitás
 - Személyes élmények, közvetlen tapasztalatszerzés, vizsgálatok elemzése, adatok gyűjtése, mérések végzése, táblázatok, grafikonok értelmezése, leolvasása
 - Kooperatív tanítási-tanulási módszerek alkalmazását tekinti elsődlegesnek. Ezek alkalmazásával eredményesen fejleszthetők a kommunikációs képességek. A módszer nem zárja ki, sőt szükségessé teszi az egyéni kutatást, elmélyülést.
- A „Polgár a demokráciában” programcsomag módszertani felkészülést igényel a hagyományos pedagógiai módszerek alkalmazása mellett. Ilyen a kooperatív tanulási technikák, a drámajáték, az internet, a számítógép, valamint a projektmódszer, a differenciálás tanórai alkalmazása.
- Az „Én és a másik” („B” programcsomag) szintén a kooperatív tanulás módszertani folyamatára épül.
- A Felkészülés a felnőtt szerepre („B” programcsomag) által javasolt módszerek: kooperatív tanulásszervezés, projektmódszer, szerepjáték, drámapedagógia, interjú, résztvevő megfigyelés, önkifejezés, tiszta konfliktuskezelési technikák, fotózás, rajzok készítése
- „Az Én dimenziói” („C” programcsomag): drámajáték, vizuális és ének-zenei tevékenységek, kreativitás, művészeti nevelés
- Tolerancia („C” programcsomag): páros, kiscsoportos, nagyobb csoportos munka, közös tanári és tanulói munka, projektmódszer, drámapedagógia, megfigyelés, mini terepmunka, előadás, magyarázat, vita, személtetés, dráma, szerepjáték, szimuláció, kutatás, megfigyelés, differenciálás

Összességében: a kooperatív tanulási forma és a projektmódszer a drámajáték mellett változatos módszereket kínál, amelyeket a tanulásban akadályozott tanulóknál is jól lehet alkalmazni. Az integrált nevelésben dolgozó kollégáknak feltétlenül olyan továbbképzéseken kell részt venni, amelyek a módszertani megújulást kínálják. Javaslom a szabad tanulás módszerének elsajátítását.

A különböző módszerek alkalmazásánál nagyon lényeges, hogy a tanulásban akadályozott gyermek egyenrangú félként, társként vegyen részt a munkafolyamatban. Ne kerüljön hátrányba kommunikációs helyzetben! Segítséget kell kapnia a feladat megértésében, kivitelezésében.

12. A pedagógustól elvárható magatartásformák

Minden tanterv, programcsomag, pedagógiai koncepció annyit ér, amennyit megvalósítunk belőle. Ennek elsősorban a pedagógus a felelőse, aki azért vállalja ezt a feladatot, mert hisz benne, mert úgy gondolja, hogy meg tudja valósítani.

A tanulásban akadályozott tanulók integrált nevelésének még nincs kidolgozott széles szakirodalma. Vannak és ma már egyre több helyen léteznek az alsó tagozaton befogadó iskolák, amelyek vagy kényszerhelyzetben, vagy mert pedagógiailag megújuló innovatív tantestülettel rendelkeznek, integrálnak tanulásban akadályozott gyerekeket.

A pedagógusnak rendelkeznie kell mindazokkal a szociális kompetenciákkal, amelyeknek fejlesztését célul tűzi ki a gyermekeknél:

- Ismerje meg a tanulásban akadályozott tanulókra jellemzőket, szakmai tudását továbbképzésen és autodidakta módon is feltétlenül gyarapítania szükséges!

- Legyen képes együttműködni a gyógypedagógussal, elfogadni annak kompetenciáját, segítségét, akár kéttanáros modellben, akár utazótanárként nyújt segítséget!
- Ismerje meg előre azokat a kisgyermeket, akik az osztályába kerülnek, tájékozódjon az óvodában, személyesen barátkozzon meg a kisgyermekkel, vegye fel a kapcsolatot és beszélgessen el a szülőkkel!
- Ismerkedjen meg a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság szakvéleményével!
- Tartson folyamatosan és rendszeresen kapcsolatot a különböző szakemberekkel, akiknek munkájára szükség van a képességek fejlesztése során (logopédussal, gyógytornásszal, pszichológussal, iskolaorvossal, fejlesztőpedagógussal)!
- Az elfogadó, empatikus magatartású pedagógusnak vigyázni kell, hogy a tanulásban akadályozott kisgyermek pozitív diszkriminációja ne váljon a többi gyereknél negatív diszkriminációvá!
- Az osztályfőnök feladata az is, hogy a szülőket idejében tájékoztassa arról, hogy az osztályban sérült kisgyermek fog tanulni. Nagyon fontos, hogy a tanulásban akadályozott kisgyermek szülei és az ép gyermekek szülei között harmonikus kapcsolat alakuljon ki. Erre nagyon alkalmasak a beszélgetések, teadélutánok, kirándulások, ahol a szülők meg tudják beszélni problémáikat.

A szülők szociális kompetenciáinak fejlesztése is megér egy kutatási programot. De reményeink szerint minden szülő jót akar gyermekének, és optimális esetben együttműködik az iskolával, ezért képes akár előítéletein is felülemelkedni, ha meg tudják nyerni az integráció nemes eszméinek. Ez a pedagógus feladata, akinek egyensúlyt kell teremtenie az integrált gyermek, a befogadó, integráló közeg, a tanulók, a szülők, az iskolai közösség között.

13. Eszközök

- Polgár a demokráciában – „A” programcsomag
 - Erősen épít a tapasztalati alapú tanulásra. Képes, előregyártott taneszközt kíván bevezetni. Helyileg sokszorosítható és lefűzhető alapú információs anyag, feladatlap a tanulásban akadályozott tanulóknak differenciált formában szükséges: kevés szöveg, jól értelmezhető rajzos ábra, rövid szövegű feladatmeghatározás.
 - Az interneten elérhető források kezelésében a mi gyerekeink nagy segítségre szorulnak.
- „Én és a másik” „B” programcsomag

Külön hozzáférhető taneszközöket fognak készíteni tanulók és tanárok számára, itt is a differenciált ismeretanyag-elrendezés és -feldolgozás szükségeltetik.
- Felkészülés a felnőtt szerepre – „B” programcsomag

Nem ajánl tankönyveket, rugalmasan kezelhető segédanyagokat vár el a tanároktól, amelyeket állandóan frissít. Aktuális újságcikkek, irodalmi szemelvények, filmek, videók, DVD-k, hirdetések, reklámanyagok feldolgozása változatlanul ugyanazt a differenciálást kívánja, mint bármely tankönyv esetében.
- Toleranciára felkészülés – „C” programcsomag

Multikultúra munkafüzet, etikatankönyv, műveltségi területekhez tartozó tankönyvek „Társadalomismeret” (történelem, emberismeret), Magyar nyelv és irodalom, Ember és környezete, Művészetek, térképek, képek, tárgyak, auditív, vizuális komplett taneszközök, oktatócsomagok

- Véleményem szerint a többségi általános iskolában és középiskolában írt tankönyvek tananyagának feldolgozása a tanulásban akadályozott tanulóknál az adott kognitív sérülések miatt nem lehetséges, még differenciált formában sem.

Összességében javaslom, hogy az integrált osztályokban tanító pedagógus ismerkedjen meg a tanulásban akadályozott tanulók iskoláinak különböző évfolyamain használt tankönyveivel, munkafüzetekkel, speciális taneszközeivel. Amennyiben „kapcsos könyveket”, illetve munkafüzeteket készítenek a programcsomagokhoz, figyelembe kell venni a tanulásban akadályozott tanulók számára készített taneszközök ismérveit. Feltétlenül javaslom, hogy vegyék fel a kapcsolatot a Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. Gyógypedagógiai Csoport főszerkesztőségével, ahol szakmailag hiteles, pontos, jó tanácsokat foglalkoznak adni az írott anyag elkészítéséhez.

14. Értékelés

Mindegyik programcsomag a szöveges értékelést helyezi előtérbe, ez a tanulásban akadályozott tanulók esetében már több mint három éve jól bevált gyakorlat. (Még a jelenlegi közoktatási törvényt is megelőztük ebben.) Akár írott, akár szóbeli értékelésről van szó, mindig a gyerekek önmagukhoz mért fejlődését kell tükröznie. Ez sokkal árnyaltabb és kifejezőbb visszajelzés. Az értékelésnek folyamatosnak kell lennie, és szövegét is érdemes teammunkával kidolgozni az adott iskolában, az adott programcsomagnál. Minden fogalmat pontosan meg kell határozni azzal együtt, hogy melyiknek mi a terjedelme.

Az értékelés alapját az állapotfelmérések, a különböző diagnosztikus szempontrendszer alapján történő folyamatos megfigyelés, kontrolleredmények adják. A szociális kompetenciák fejlődését több esetben csak benyomások alapján lehet megítélni, mivel mérésük ma még nem kellően kidolgozott. Emiatt talán az egyik legnehezebb pedagógiai feladat az értékelést helyesen elvégezni.

15. Befejezésül

A szociális, életviteli és környezeti kompetenciaterület programcsomagjainak megismerése mind a többségi, mind az integráló, mind a szegregált iskolák számára javasolt. A pedagógiai koncepciókkal teljes mértékben egyet lehet érteni. Megvalósítása az 1–6. évfolyamon könnyebbnek tekinthető az integrált iskoláztatásban részt vevő gyerekeknek is. Itt a kognitív területek sérülése miatt a gyógypedagógiai módszereknek, eszközöknek prioritást kell kapniuk az elsajátítás területén. A 7–12. évfolyamon ajánlott programcsomagok fejlesztési anyagát a tanulásban akadályozott gyerekek számára a szakiskolákban tudnák jól adaptálni. Természetesen itt a különféle műveltségi területek átrendezése az Irányelvben meghatározott módon szükséges, amelyeket az integráló általános iskoláknak is törvényszerűen be kell tartania.

Kívánom azoknak a tanító, tanár kollégáknak, akik integrált osztályban tanítanak, hogy pedagógiai munkájukban sikeresek legyenek, csoportjukban az ép és a tanulásban akadályozott tanulók személyisége jól fejlődjön, és egészséges fiatalokká, felnőttekké váljanak!

16. Irodalom

Cole, Michael – Cole, Sheila R.: *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

Gaál Éva: *A tanulásban akadályozott gyermekek az óvodában és az iskolában*. In Illyés Sándor (szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. BGGYTF, Budapest, 2000.

Gordosné Szabó Anna: *Gyógyító pedagógia*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2004.

Illyés Sándor: *Gyógypedagógiai alapismeretek*. ELTE BGGYFK, Budapest, 2000.

Mesterházi Zsuzsa: *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. BGGYTF, Budapest, 1998.

2/2005.(III.1.) OM-rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

Dr. Torda Ágnes (szerk.): *Szemelvények a tanulási zavarok köréből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.